

onderzoeksrapport

Gezien en gehoord worden op de hogeschool

Een verdiepend onderzoek naar het fenomeen
'verbondenheid' en de rol van de docent

Gezien en gehoord worden op de hogeschool

Een verdiepend onderzoek naar het fenomeen 'verbondenheid' en de rol van de docent

Auteurs Linda Adrichem, Sanne G.A. van Herpen, Jacqueline Meijer

Onderzoekslijnen Studiesucces

Soort object onderzoeksrapport

Datum 27 oktober 2022

Citatie: Adrichem, L., van Herpen, S. G. A., & Meijer, J. (2022). Gezien en gehoord worden op de hogeschool: een verdiepend onderzoek naar het fenomeen 'verbondenheid'. Lectoraat Studiesucces, Hogeschool Inholland. Haarlem, Nederland.

Noot: we willen graag Renée Hendriks en Christaan Oostdijk danken voor het kritisch tegenlezen van deze rapportage.

Afbeelding omslag: Shutterstock

Samenvatting

Een hogeschool kan worden gezien als een leergemeenschap. Voor een leergemeenschap is het van belang dat er een gevoel van verbondenheid is tussen docenten en studenten. In dit praktijkgerichte onderzoek wordt ingegaan op elementen in de relatie tussen docenten en studenten die een positieve invloed hebben op het gevoel van verbondenheid, het thuis voelen en de veerkracht van studenten. Deze inzichten zijn verkregen op basis van semigestructureerde interviews met studenten van Hogeschool Inholland (n=11). De onderzoeksvraag was: hoe komt verbondenheid met de opleiding tot stand en welke rol speelt de docent hierbij? Uit de resultaten blijkt, vanuit het studentperspectief, dat verbondenheid gegrond ligt in het gevoel gezien en gehoord te worden door docenten en medestudenten, waardoor met enkele personen een vertrouwensband kan ontstaan. Op basis van deze vertrouwensband kan de docent een hulpbron zijn voor de student bij het omgaan met stressvolle situaties tijdens de studie. Het is belangrijk dat docenten tijd en aandacht besteden aan het ontwikkelen van deze professionele vertrouwensband met studenten. Docenten kunnen zo tijdig signaleren dat het niet goed gaat met een student. Daarnaast zal voor studenten de drempel om hulp in te schakelen lager zijn. Op deze manier kan een goede relatie met docenten fungeren als een buffer tegen (ernstige) welzijnsproblemen. Voor coaches en studieloopbaanbegeleiders (slb-ers) blijkt een goed opgebouwde vertrouwensband extra belangrijk te zijn, omdat zij vaak de eerste persoon zijn die studenten benaderen als het niet goed met ze gaat. Het onderzoeksrapport sluit af met diverse concrete aanbevelingen voor de dagelijkse hoger onderwijspraktijk.

Trefwoorden Verbondenheid, student-docent interactie, hoger onderwijs, studentenwelzijn.

"Ze zien je echt niet als een nummertje. Ze besteden tijd aan elk persoon en evenveel. Ik bedoel als iemand meer tijd vraagt dan geven ze die ook gewoon, met liefde (tweedejaars student Tourism Management)."

Probleem en context

Een hogeschool is een leergemeenschap (Kappe, 2021) of mini-samenleving (de Jong, 2018) waarin verbondenheid tussen de gemeenschapsleden kan worden gezien als de smeeroelie om tot leren en presteren te komen. Voor een leergemeenschap is het van belang dat er een gevoel van verbondenheid is. Een goede relatie tussen docenten en studenten heeft namelijk een positief effect op studenten; ze voelen zich meer thuis bij de opleiding, zitten beter in hun vel en presteren beter (Dopmeijer, 2020; Kappe 2021; Kiltz et al., 2020). Ook kan een goede relatie tussen docent en student bijdragen aan de veerkracht van de student (Liebenberg et al., 2016; Kiltz et al., 2020), dat wil zeggen hoe de student omgaat met tegenslag en fricties tijdens de studie.

De relatie tussen docenten en studenten staat al enige jaren onder druk, vanwege toenemende werkdruk bij docenten (FNV, 2021; Vrieling & De Groot, 2020) en prestatiedruk bij studenten (Dopmeijer, 2020). Door de coronapandemie is de problematiek rondom de verbondenheid tussen docenten en studenten verder vergroot. De lockdowns en andere maatregelen leidden tot 'emergency remote teaching' of online afstandsonderwijs (Kappe, 2021). Door deze afstand hadden docenten minder contact met hun studenten, en studenten minder contact onderling (Versteeg & Kappe, 2021; Adrichem et al., 2021). Bovendien bleken studenten niet snel terug te komen naar de campus toen de coronamaatregelen werden opgeheven (Adrichem et al., 2022; Last & Dopmeijer, 2022). Met andere woorden: de laatste twee jaar lijkt de verbondenheid tussen docenten en studenten te zijn afgenomen.

Hoger onderwijsinstellingen willen vanwege het afstandsonderwijs - maar eigenlijk al langer - graag weten hoe zij een betere verbinding tussen de opleiding en de studenten kunnen faciliteren, en daarmee het welzijn en studiesucces van studenten kunnen ondersteunen. Daarom bestuderen we in deze studie - vanuit het studentperspectief - welke elementen in de relatie tussen docenten en studenten een positieve invloed hebben op het gevoel van verbondenheid, de professionele vertrouwensband en het thuis voelen van studenten. Daarnaast is gezocht naar concrete aanbevelingen met betrekking tot het versterken van de student-docent relatie, ter inspiratie van docenten en opleidingen.

Theoretisch kader

Verbondenheid

Het gevoel van studenten dat professionals in de school betrokkenheid tonen bij het leerproces en het persoonlijk welbevinden van hun studenten, kan worden begrepen als verbondenheid (García-Moya, 2019, p. 424). Verbondenheid binnen de context van een hoger onderwijsinstelling kan nader worden onderscheiden in verbondenheid met de instelling (meso-niveau) en verbondenheid tussen docenten en studenten (micro-niveau) (García-Moya, 2019). Deze laatste vorm van verbondenheid wordt in deze studie nader onderzocht, omdat eerdere studies hebben aangetoond dat het een belangrijke voorwaarde is voor studentenwelzijn en studiesucces (Versteeg, Kappe & Knuiman, 2022; Christie, Munro & Fisher 2004; Meeuwisse et al., 2010). Goede relaties, of goed pedagogisch constructieve contacten tussen docenten en studenten, hebben een positieve invloed op het leergedrag en de studieprestaties van studenten, op het thuis voelen bij de opleiding en op hun ontwikkeling als professional (Kiltz et al., 2020; Snijders et al., 2018, 2022).

Thuis voelen

Een onderdeel van verbondenheid is dat studenten zich thuis voelen op de hogeschool. Thuis voelen verwijst naar de door studenten ervaren sociale steun op de campus, een gevoel van verbondenheid, en het ervaren dat je ertoe doet of dat er om je gegeven wordt, dat je wordt geaccepteerd, gerespecteerd, gewaardeerd, en belangrijk wordt gevonden door de campus gemeenschap of anderen in jouw directe omgeving, zoals staf en studiegenoten (Strayhorn, 2019, in Dias-Broens et al., 2022).

Dit thuisgevoel kan worden gestimuleerd vanuit contacten met docenten en medestudenten en fungeert als een basis om goed te kunnen leren (Brooman & Darwent, 2014; Brouwer et al., 2019; Buote et al., 2007; Hommes et al., 2012; Kim & Lundberg, 2016; Meeuwisse et al., 2010). Studenten - vooral eerstejaarsstudenten - moeten vaak grotendeels een nieuw sociaal netwerk opbouwen. Ze maken zich vaak zorgen over of het lukt om nieuwe vrienden te maken en erbij te horen (Christie et al., 2008). Hogescholen en universiteiten kunnen studenten hierbij helpen, door mogelijkheden te bieden om nieuwe netwerken en vriendschappen op te bouwen (van Herpen et al., 2020; Quinlan, 2016).

Sociale steun: gezien en gehoord worden

Een ander belangrijk onderdeel van verbondenheid is het ervaren van sociale steun, oftewel de steun die de student vanuit de docent ervaart bij zijn/haar leerproces en ontwikkeling (Kiltz et al., 2020). Meer concreet betekent dit dat het voor de student belangrijk is het gevoel te hebben *gezien te worden* (als persoon), *gehoord te worden* (als in: inspraak hebben) en een *professionele vertrouwensband* te kunnen ontwikkelen met de docent (Snijders et al., 2018; Kiltz et al., 2020). Wanneer studenten het gevoel hebben dat ze gehoord worden, ervaren ze de lessen positiever, voelen ze meer emotionele steun en bereiken ze ook meer (Quinlan, 2016). Van docenten in het hoger onderwijs wordt vanuit een welzijnsperspectief dus niet alleen verwacht dat zij studenten didactisch goed kunnen laten leren; er is ook sprake van een pedagogische taak. Oprechte interesse en betrokkenheid bij studenten, en studenten aanspreken als ze dreigen af te haken in lessen of in de studie als geheel, is van belang om hen te laten groeien als persoon (Sieckelink & Kaulingfreks, 2022).

Stress, hulpbronnen en vertrouwen

De hedendaagse Nederlandse studenten ervaren stress en prestatiedruk (Dopmeijer, 2020). Veerkracht wordt in deze context vaak genoemd en betreft de vaardigheid om welzijn-bevorderende hulpbronnen te vinden, en deze betekenisvol in te zetten (Sieckelink & Kaulingfreks, 2022; Ungar 2008). In de leeromgeving betekent dit bijvoorbeeld dat de student een docent, begeleider of andere professional in de school weet te vinden als hulpbron, indien dat nodig is (Ungar, 2008). Echter, pas als er sprake is van een vertrouwensband tussen deze schoolprofessional en de student, kan de professional de student ondersteunen bij het omgaan met stress en tegenslag en de student bijstaan in het groeiproces door te leren van gemaakte fouten (Liebenberg et al., 2016). Verbondenheid tussen docent en student kan dus positief bijdragen aan de omgang met stress en de veerkracht van de student (Liebenberg et al., 2016; Kiltz et al., 2020). Uit eerdere studies blijkt dat wanneer docenten een bekrachtigende en respectvolle relatie opbouwen met studenten en deze studenten sociale steun ervaren, de veerkracht van deze studenten wordt versterkt (Liebenberg et al., 2016; Kiltz et al. 2020). Het opbouwen van zo'n relatie kan alleen als studenten het vertrouwen hebben dat ze met vallen en opstaan bepaalde zaken zelf kunnen oppakken. Het reikt dus verder dan het ontvangen van hulp en advies en gaat ook echt om het opbouwen van zelfvertrouwen via het vertrouwen van een mentorfiguur, in dit geval de docent (Wiersma & van Goor, 2020).

Onderzoeksvragen

In deze studie is vanuit het studentperspectief bestudeerd welke elementen in de relatie met docenten bijdragen aan het gevoel van verbondenheid en thuis voelen bij de opleiding. Tevens is bestudeerd hoe een professionele vertrouwensband kan ontstaan en wat de rol van de docent concreet daar in is.

Hoofdvraag:

Hoe komt verbondenheid met de opleiding tot stand en welke rol speelt de docent hierbij?

Deelvragen:

1. Waardoor voelen studenten zich **gezien** bij de opleiding en wat heeft hier concreet aan bijgedragen?
2. Waardoor voelen studenten zich **gehoord** bij de opleiding en wat heeft hier concreet aan bijgedragen?

3. Wat maakt dat studenten zich **thuis voelen** bij hun opleiding en welke rol speelt de docent hierbij?
4. Wat maakt dat studenten hun docenten **vertrouwen** en een professionele affectieve band ontwikkelen met hun docenten?
5. Wat zorgt ervoor dat studenten een docent kunnen zien als **hulpbron**?

Methoden

Selectie van respondenten en context

Elf tweedejaars voltijd studenten van Hogeschool Inholland zijn geïnterviewd. De respondenten zijn geworven via het eigen netwerk van het lectoraat binnen de hogeschool. Via eerste contacten met studenten zijn middels de sneeuwbal methode vervolgens extra studenten geworven. Daarbij is gestreefd naar een evenwichtige spreiding van respondenten over de acht locaties van Inholland, de zes onderwijsdomeinen en geslacht (zie voor de kenmerken van de respondenten bijlage 1). Het principe van theoretische saturatie is gebruikt voor het vaststellen van het benodigde aantal respondenten. Dit betekent dat er gestopt is met nieuwe respondenten werven op het moment dat er tijdens de interviews geen nieuwe informatie meer naar voren kwam. Ten tijde van het onderzoek hadden studenten gedeeltelijk fysiek en gedeeltelijk online onderwijs in verband met COVID-19.

Design en instrumenten

Voor beantwoording van de onderzoeksvragen is een kwalitatief onderzoeksdesign gebruikt. Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen om de beleving en ervaringen van studenten in beeld te krijgen. Het doel van deze methode was om het fenomeen 'verbondenheid met de opleiding' beter te begrijpen (Boeije & Bleijenburgh, 2019).

Respondenten zijn bevestigd op hun ervaringen met het contact met de docenten, op het ervaren van sociale steun, gezien en gehoord worden en het thuis voelen bij de opleiding. Daarnaast zijn respondenten expliciet gevraagd voorbeelden te geven, zodat heel concreet werd hoe verbondenheid tot stand komt en hoe de rol van docenten eruitziet tijdens dit proces. De lijst met de interviewvragen is opgenomen in bijlage 2.

De interviews zijn door de eerste en derde auteur online en fysiek gehouden en duurden gemiddeld 40 minuten. Ze zijn afgenomen tussen november 2021 en december 2021. De interviews zijn opgenomen en verbatim getranscribeerd.

Analysemethode

Data zijn geanalyseerd in MAXQDA. In de eerste fase van de analyse, het open coderen, is zo dicht mogelijk bij de tekst gebleven door vooral in-vivo codes te gebruiken. Vervolgens zijn in een tweede fase axiale en selectieve codes toegekend (Mortelmans, 2007). In deze tweede fase is voornamelijk gebruikgemaakt van de thema's uit het interviewschema, maar zijn ook thema's samengevoegd, of opgedeeld in sub thema's. Zie voor de hoofdthema's bijlage 3. Tijdens het coderen van de interviews heeft er een constante vergelijking van uitspraken plaatsgevonden. Doordat bij ieder interview dezelfde vragen aan bod zijn gekomen kon er een goede vergelijking tussen de verschillende interviews plaatsvinden. Tevens heeft er een *member check* plaatsgevonden door de gevonden resultaten voor te leggen aan enkele studenten.

Resultaten

Gezien worden bij de opleiding

Persoonlijk contact en wederkerigheid

Bij gezien worden hebben veel studenten het over "de kleine dingen", zoals het kennen van je naam, je even aanspreken op de gang, vragen hoe een bepaalde toets is gegaan. Het gaat in veel gevallen over het herkennen en erkennen van jou als persoon. Studenten beschrijven het ook wel als het gevoel "dat je geen nummertje bent". En dat reikt verder dan het klaslokaal.

"Wat ik weleens grappig vind, we hebben altijd een bepaalde hoek waar wij zitten. En daar komen weleens docenten langslopen, in ieder geval 's ochtends, om gewoon even een babbeltje te maken en dat ze gewoon even langs komen. Even vragen hoe de examens gingen" (tweedejaars student Aeronautical Engineering)."

Juist ook het informele, persoonlijke contact wordt door studenten gewaardeerd: een praatje over het weekend, een gedeelde hobby, een sportwedstrijd die op tv was. Deze momenten van persoonlijk contact geven de student het gevoel dat de docent geïnteresseerd is en zijn best doet om een band met de student te ontwikkelen. Daarnaast krijgt de student hierdoor het gevoel serieus genomen te worden. Belangrijk is dat de docent hierbij ook iets van zichzelf laat zien, zodat een zekere wederkerigheid, of wederzijdse betrokkenheid, kan ontstaan binnen de docent-student relatie. Een enkele student licht toe hoe het gevoel van gezien worden haar betrokkenheid tijdens de les verbeterd;

"Als wij als klas geen goede band hebben met docenten, dan gaan we ook niet echt luisteren of zo. Als diegene dan stil zegt, ja, laat diegene maar lekker praten denken we dan. Maar als we echt een goede band hebben en we vinden gewoon die docent echt aardig en als we het gewoon goed hebben met die docent dan willen we ook, dan luisteren we ook gewoon veel meer (tweedejaars student Tourism Management)."

Deze wederkerigheid bevordert de relatie tussen docenten en studenten, en kan zelfs leiden tot gezamenlijke activiteiten buiten de klas, zoals bijvoorbeeld samen gaan eten of bowlen.

Humor als ijsbreker

Het gebruik van humor wordt veel door studenten genoemd als er gevraagd wordt naar wat maakt dat ze het gevoel hebben gezien te worden. Humor draagt bij aan het vormen van een goede, professionele band tussen docent en student. Door grapjes te maken erkent de docent iets voor de student te willen doen; moeite te willen doen om het gezellig te maken. En dus ook om de student te zien als persoon.

"Dat je prima grapjes kan maken. Dat die grapjes ook vervolgens worden overgenomen en onthouden. Zelfs toen we online college hadden, dat docenten je naam al wisten binnen een week. Dat soort dingen. Dat je al onderlinge grapjes hebt, niet alleen met de klas, maar ook met de docenten, dat is gewoon meteen al leuk (tweedejaars student Aeronautical Engineering)."

Humor draagt daarnaast bij aan de sfeer in de klas, blijkt uit de interviews. Hier gaat het, naast gezien worden als persoon, ook om gezien worden als groep. Humor is daarmee ook een instrument om in te spelen op de groepsdynamiek en de sfeer in de klas. Dat kan puur gaan over gezelligheid op het moment zelf, maar het kan ook een middel zijn om de klas dichter bij elkaar te brengen op de langere termijn. Daarmee draagt humor bij aan de verbondenheid tussen studenten onderling.

Groepsdynamiek

Naast tijd maken voor kleine dingen en het geven van persoonlijk aandacht is het volgens de studenten nodig dat de docent ook op groepsniveau ziet wat er in de klas gebeurt en of studenten zich

veilig voelen. Hoe is de groepsdynamiek? Krijgt iedereen de ruimte om iets bij te dragen?

"Dat je je mening ook durft te delen. Niet dat je mening gelijk wordt afgekapt, dan heb je niet het idee meer dat je je mening kan delen (tweedejaars student Informatica)."

Het managen van de sfeer in de klas en het creëren van een veilige omgeving dragen daarmee bij aan het gevoel gezien te worden en de ruimte te krijgen om mee te kunnen doen. Soms is het daarbij nodig om bespreekbaar te maken van wat er wordt gezien - bijv. storend gedrag - en eventueel vervolgstappen te zetten.

"Dat merk ik soms wel, dat de klas te veel praat, waardoor de studenten niet echt op willen letten. Het is vervelend dat het gebeurt in de les. Dan is het fijn dat de leraar soms iets meer die studenten tot stilte krijgt, zodat wij ook meer de les kunnen volgen (tweedejaars student Tuinbouw en Agribusiness)."

Het gaat in veel gevallen over aandacht besteden aan wat gezien wordt en hier vervolgens weer op inspelen. Verbondenheid lijkt zodoende ook een basis voor studenten te zijn om feedback te (willen) geven, mee te (willen) denken en op een meer structurele wijze van zich te laten horen.

Gehoord worden bij de opleiding

Een stem hebben

Studenten ervaren gezien en gehoord worden als twee verschillende dingen die deels overlappen, maar vooral op elkaar inspelen.

Zonder het gevoel gezien te worden, zal een student minder snel van zich laten horen. Vanuit het gevoel van gezien worden, wordt in feite ruimte gemaakt voor de volgende stap: gehoord worden. Het feedbackproces illustreert dit goed. Want wordt feedback alleen gevraagd, of wordt er ook daadwerkelijk iets mee gedaan? En juist dit laatste is van belang om studenten het gevoel te geven dat ze worden gehoord.

"Elke termijn hadden we een evaluatie. En dat bespraken ook gewoon met alle klassenvertegenwoordigers. En mijn feedback werd ook wel gewoon opgenomen. En binnen een week was het eigenlijk al gewoon verwerkt in de colleges, werd er iets anders gedaan. Ik vind dat er heel goed naar me geluisterd wordt. Dat verbaast me echt (tweedejaars student Aeronautical Engineering)."

Bij gehoord worden is het dus van belang dat studenten het gevoel hebben een stem te hebben, of invloed hebben op wat er binnen de opleiding en de hogeschool gebeurt. Of dat, wanneer ze aangeven dat bepaalde dingen anders kunnen, daar ook iets mee wordt gedaan. Wat studenten ook veel aangeven is dat ze graag terug willen zien wat er gebeurt met hun inbreng bij bijvoorbeeld evaluaties en ingevulde enquêtes. Dit is voor studenten soms lastig om waar te nemen, omdat evaluaties altijd achteraf gebeuren en directe resultaten dan niet zichtbaar zijn. Een korte terugkoppeling zou al waardevol zijn.

"Ja, en ook als je per se iets in moet vullen, is het ook fijn dat je weet dat er iets mee wordt gedaan en niet dat ze daar alleen even naar kijken en niks meer mee doen (tweedejaars student Tuinbouw en Agribusiness)."

Gehoord worden gaat dus vooral over naar de studenten luisteren, erkennen wat er speelt en er vervolgens iets mee doen dat ook weer terugkomt bij de student. Uit de interviews blijkt dat deze terugkoppeling soms wel wordt gedaan, maar niet direct zichtbaar is voor de studenten, en is derhalve een punt van aandacht om verbondenheid te bevorderen.

Thuis voelen bij de opleiding en de rol van de docent

Contact met medestudenten

Wanneer aan de studenten is gevraagd wat maakt dat ze zich thuis voelen op de hogeschool, dan hebben ze het vaak over "gezelligheid" en contact met medestudenten. Dit gaat van het hebben van aardige klasgenoten tot het kunnen aangaan van hechte vriendschappen. Ook het gevoel "jezelf te kunnen zijn" vinden studenten binnen deze context erg belangrijk.

"Ja hoe het nu is, voel ik mij gewoon thuis, dus... Ja het is gewoon gezellig met medestudenten (tweedejaars student Business, IT & Management)."

Het belang van de fysieke omgeving

Daarnaast wordt het belang van de fysieke omgeving en hoe het gebouw is ingericht genoemd. Studenten waarderen het als er in het gebouw, of bij de opleiding, gezellige hoekjes - of huiskamers - zijn waar ze zich met medestudenten kunnen terugtrekken. Ook ruimtes om samen te kunnen studeren dragen volgens de studenten bij aan het thuisgevoel.

"Een plek hebben om te zitten. Gewoon, een beetje afgesloten ruimte juist. Niet heel open, maar juist wat meer hokkerig. Dat je daar gewoon lekker je eigen hoekje hebt (tweedejaars student Aeronautical Engineering)."

De rol van de docent

Hoewel de directe invloed van docenten op het thuisgevoel van studenten niet vaak wordt genoemd, wordt na doorvragen wel duidelijk dat de docent hier indirect invloed op kan uitoefenen. Deze indirecte invloed hangt weer samen met het managen van de sfeer in de klas, elkaar respecteren, maar ook het actief samenbrengen van studenten bij bijvoorbeeld groepsopdrachten en excursies. Zo heeft het proces binnen de klas invloed op wat erbuiten gebeurt en op hoe studenten zich thuis voelen op de hogeschool.

"Ik vind mijn docenten echt helemaal geweldig. We gaan volgende week bowlen met de klas. Wij hebben het niet eens bedacht, de docenten hebben het gewoon voor ons bedacht. Dat vind ik echt heel leuk (tweedejaars student Tourism Management)."

Vertrouwen tussen docent en student

Hoe ontstaat een vertrouwensband?

Meerdere respondenten geven aan dat een "klik" voelen met een docent een belangrijke voorwaarde is om ze te vertrouwen en persoonlijke zaken te bespreken. Daarmee lijkt vertrouwen een persoonlijke dimensie te hebben die bij de ene persoon sneller ontstaat dan bij de ander. Daarnaast zijn een paar gemene delers te identificeren die bepalen hoe snel de student een docent vertrouwt. Een gevoel van oprechte interesse of oprechtheid wordt door studenten veel genoemd: dat de docent betrokken is bij jou als persoon en bij jouw leerproces, handelt in jouw belangen en discreet omgaat met wat je deelt.

"Als een vakidoot ergens een collegezaal inloopt, zijn verhaal doet en vervolgens weer de zaal uitloopt, precies op het tijdstip dat hij weg moet, dan heb je niet een persoonlijk gevoel bij die docent. En dan denk je ook niet van: als ik een probleem heb, ga ik naar die gast toe (tweedejaars student Creative Business)."

Een andere gemene deler is dat veel studenten aangeven dat vertrouwen tijd nodig heeft om te kunnen groeien. Hoe langer student en docent elkaar kennen, hoe groter de kans is dat er een vertrouwensband ontstaat. Als aan deze voorwaarden wordt voldaan, zal de vertrouwensband groeien en zullen studenten sneller hulp inschakelen als ze dat nodig hebben.

"X laat echt zien dat ze er voor de leerling is, door altijd ervoor te zorgen van: jij moet er zijn bij dit onderdeel. Ze stuurt ook mails, ze stelt ook veel vragen: gaat alles goed? En omdat je ook informeel met haar kan praten, komt ze echt oprecht over (tweedejaars student Business, IT & Management)."

Verder blijkt uit de interviews dat het opbouwen van een vertrouwensband ook weer ondermijnd kan worden door bijvoorbeeld gevoelens van angst of onveiligheid. Dit kan zowel binnen de klas spelen of specifiek bij een docent.

"Hij is gewoon buitenaards streng over dingen die nergens over gaan, en je hebt het idee dat je mening altijd fout is bij hem. Dan begin je aan jezelf te twifelen en dan later hoor je ook van mensen die dan niet durven te spreken van, hij heeft dat wel gezegd" (tweedejaars student Informatica)."

Ook het niet ontvangen van hulp wanneer hier wel behoefte aan is, ondermijnt volgens studenten de vertrouwensband. Bijvoorbeeld wanneer studenten meeliftgedrag bij een groepsopdracht aanklaarten bij de docent, waar vervolgens niks mee wordt gedaan door de docent, in de ogen van de studenten.

Omgaan met stress

Studenten erkennen dat omgaan met stress erbij hoort en dat ze ook regelmatig stress ervaren. Vooral tentamenperiodes blijken stress te geven, al is dit meestal van korte duur. Niet alle studenten zien dit dan ook als een probleem, want na zo'n periode hebben ze weer tijd om "bij te komen".

"En dan, zodra het de laatste week van het blok is, meestal dat en je project en je examens eraan komen. Dan ga ik gewoon vol gas knallen en dan red ik het wel. Maar dan heb je wel een week gewoon even stress (tweedejaars student Landscape & Environment Management)."

Studenten die in deze periodes ook nog herkansingen hebben ervaren meer stress. Boven op de reguliere tentamens komen dan nog extra taken. Er ontstaat in dat geval een stapel effect: studenten worden zwaarder belast, en hebben daardoor minder mogelijkheden om weer bij te tanken. Ook ervaren problemen bij plannen en structureren geven stress. Een deel van de studenten komt hier zelf niet goed uit en geeft aan hier hulp bij te hebben gehad, of nodig te hebben. Ook dit is een situatie waar een stapel effect voor stress kan ontstaan. Vooral studenten die net beginnen met studeren geven aan hiermee te worstelen.

In de interviews valt ook op dat een deel van de studenten aangeeft zich vooral zelf verantwoordelijk te voelen voor de omgang met stress, als hiernaar wordt gevraagd. Ze zien de docent als degene die de stof overdraagt, maar daarna moeten ze het "zelf oplossen". Dat de docent ook op andere manieren een bron van hulp zou kunnen zijn, komt niet zo snel in ze op.

"Ja, persoonlijk zou ik niet echt iemand weten binnen school, die daar echt bij kan helpen. Maar ja, uiteindelijk moet je het leerwerk toch echt zelf doen (tweedejaars student Tuinbouwmanagement over hulp vragen bij stress door moeite met plannen)."

De docent als hulpbron bij het omgaan met stress

Het lijkt erop dat studenten niet snel het idee hebben "recht" te hebben op extra hulp van docenten. Studenten blijken vaak in de veronderstelling dat ze pas hulp in kunnen schakelen als dingen echt uit de hand lopen. Volgens studenten kan het helpen als docenten duidelijk onderscheid maken tussen wat de eigen verantwoordelijkheid is van de student en waarvoor ze bij de docent terecht kunnen, zeker bij studenten die net beginnen met studeren. Door hierover duidelijkheid en structuur te bieden kan de docent een hulpbron zijn en studenten ook eerder bijstaan bij de omgang met stress.

"Echt, ik heb nu ook geen stress gehad. Ik denk ook omdat het dit keer gestructureerd is en je hebt een band opgebouwd met je leraren, met je klas (tweedejaars student Tourism Management die in het eerste jaar veel stress heeft ervaren)."

Docenten kunnen volgens de studenten dus zeker een hulpbron zijn bij het omgaan met stress. Ze kunnen bijvoorbeeld helpen wanneer er onduidelijkheden zijn over opdrachten of als er bij het groepswork problemen met de opdracht, of binnen de groep ontstaan. Hier wordt het belang van een vertrouwensband duidelijk: om als docent in deze situaties een hulpbron te kunnen zijn voor studenten, is het wel belangrijk dat de docent tijd en aandacht besteden aan het ontwikkelen van deze vertrouwensband. Zo kan bijvoorbeeld tijdig worden gesignaleerd dat het niet goed gaat met een student, of binnen een groepje. Of kan de docent, doordat hij de studenten goed kent, handig omgaan met de samenstelling van groepjes.

"Het beste advies dat ik aan medestudenten zou kunnen geven is om veel contact op te nemen met docenten. Maar het zou ook fijn zijn dat als je aangeeft dat je er moeite mee hebt, dat een docent vaker contact opneemt met jou (tweedejaars student Informatica)."

Tot slot geven studenten aan behoefte te hebben aan beter zicht op de mogelijkheden met betrekking tot laagdrempelige hulp. Daarbij gaat het bijvoorbeeld over praktische hulp, zoals waar je kunt aankloppen als je moeite hebt met plannen en organiseren, of last hebt van faalangst en onzekerheid. Studenten weten bijvoorbeeld wel dat er op de hogeschool decanen zijn, maar ze geven ook aan dat decanen er echt zijn voor als je wilt stoppen met je studie, of worstelt met zware problematiek. Juist de - vaak meer praktische - hulp in het grijze gebied tussen alles zelf doen en rondlopen met zware problematiek mag volgens de studenten zichtbaarder of explicieter worden gemaakt. Ook hier kan een docent, coach, of slb-er een hulpbron zijn voor studenten door ze duidelijk te informeren en door te verwijzen.

De rol van coaches en studieloopbaanbegeleiders

Studieloopbaanbegeleiders (slb-ers) en coaches vormen een specifieke categorie als het gaat over het opbouwen van een vertrouwensband met docenten, aldus de studenten.

Studenten geven aan dat het, in het kader van de vertrouwensband, fijn is als een coach of slb-er voor een langere periode dezelfde persoon is. Dit maakt het eenvoudiger om moeilijke of persoonlijke onderwerpen bespreekbaar te maken. Daarnaast zullen studenten bij problemen sneller aan de bel trekken bij hun coach of slb-er als ze een vertrouwensband met ze hebben kunnen opbouwen.

"Ik heb meerdere gesprekken met hem gehad, dus daardoor wist hij al dingetjes die vorig jaar speelden en zo, dus daar ging hij dan tijdens dat gesprek ook op in, van hé ja, vorig jaar was het dit, dus nu, weet je wel. Dus dat voelt dan meer als een soort van band... Hij weet wat er speelde, hij weet ook hoe ik me toen voelde en alles (tweedejaars student Landscape & Environment Management)."

Omdat studenten juist voor de meer persoonlijke zaken bij hun slb-er of coach willen aankloppen, ervaren ze het als een probleem wanneer ze het niet goed kunnen vinden met hun slb-er of coach. Het kan zijn dat ze daardoor niet de steun konden inschakelen die ze eigenlijk wel nodig hadden. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor het koppelen van studenten aan slb-ers en coaches, maar ook bij de keuze van docenten voor deze rol.

"Ik heb het nu gewoon leuk met mijn coach. Maar vorig jaar bijvoorbeeld totaal niet. En die was amper bereikbaar, heel vaag, geen begeleiding. En dan merk je ook dat de hele klas geen toenadering zoekt (tweedejaars student Creative Business)."

Kortom, voor het ontwikkelen van een vertrouwensband is wederkerigheid in de relatie tussen docent en student een belangrijke voorwaarde. Dit ontstaat in een veilige omgeving, waarbinnen studenten het gevoel hebben dat de docent benaderbaar is. Voor coaches en slb-ers is dit extra belangrijk, omdat zij vaak de eerste persoon zijn die studenten benaderen als het niet goed met ze gaat.

Conclusie en discussie

In deze kwalitatieve studie stond de vraag centraal hoe verbondenheid met de opleiding tot stand komt en welke rol de docent hierbij speelt. Op basis van de interviews kunnen de deelvragen als volgt worden beantwoord.

Deelvraag 1 en 2 betreffen de vragen waardoor studenten zich gezien en gehoord voelen bij de opleiding en wat hier concreet aan bijdraagt. Docenten blijken een belangrijke rol te spelen in het algemeen welbevinden van studenten door hen te betrekken bij de leeromgeving/community. Studenten die het gevoel hebben gezien en gehoord te worden door hun docenten - in en buiten de lessen - geven aan sneller betrokkenheid te tonen tijdens de les en gemotiveerder deel te nemen aan sociale processen binnen en buiten de klas. Zo ontstaat een basis voor verbondenheid en wederkerigheid. Deze resultaten bevestigen eerder onderzoek (Kiltz et al., 2020; Sniijders et al., 2018, 2022) en maken meer concreet duidelijk wat een docent kan doen om studenten het gevoel te geven dat ze gezien en gehoord worden (zie ook de paragraaf met concrete aanbevelingen).

Studenten benoemen dat het voor het thuisgevoel (deelvraag 3) belangrijk is dat het fysieke gebouw fijn is ingericht, met plekken om samen te kunnen zitten en ruimtes om (samen) te kunnen studeren. Maar bovenal is het thuisgevoel van studenten het resultaat van goede relaties en gezelligheid met medestudenten. De docent kan hierbij een faciliterende rol spelen, bijvoorbeeld door studenten actief aan elkaar voor te stellen en aan de hand van coöperatieve werkvormen samen te laten werken. Of door ruimte te maken voor informeel contact tussen - en met - de studenten tijdens de les, maar ook buiten de lessen om. In de literatuur wordt het thuisgevoel vaak breed geconceptualiseerd (zie bijvoorbeeld Dias-Broens et al., 2022). Het gaat dan over een gevoel van verbondenheid, acceptatie, waardering en respect. Uit de resultaten blijkt dat studenten het thuisgevoel met name vanuit het onderlinge sociale contact met andere studenten ervaren. Docenten kunnen hierbij een belangrijke faciliterende rol aannemen, door studenten in onderwijssituaties met elkaar in contact te brengen en doelgericht te laten samenwerken, bijvoorbeeld met coöperatieve werkvormen.

Gezien en gehoord worden, je thuis voelen en wederkerigheid zijn belangrijke voorwaarden voor het ontwikkelen van een professionele vertrouwensband tussen docenten en studenten (deelvraag 4). Vanuit hier ontstaat een veilige omgeving, waarbij studenten het gevoel hebben dat de docent benaderbaar is, ook wanneer studenten strubbelingen in hun studie of persoonlijke leven ervaren. Op basis van deze vertrouwensband kan de docent de studenten vanuit de rol van leercoach bijstaan en steunen bij het omgaan met stress en tegenslag (bijvoorbeeld bij groepswerkproblematiek), zodat de student de docent kan gaan zien als hulpbron om goed te presteren op school (deelvraag 5). Onze resultaten bevestigen eerder onderzoek (Kiltz et al. 2020; Liebenberg et al., 2016; Sniijders et al., 2018) en maken duidelijk dat er een wisselwerking is tussen de concepten gezien/gehoord worden, sociale steun en thuis voelen. Bovendien fungeert deze wisselwerking als voedingsbodem voor het ontstaan van een vertrouwensband tussen student en docent. De vertrouwensband draagt vervolgens bij aan dat de docent een hulpbron kan zijn voor studenten.

Tot slot laten de resultaten zien dat het belangrijk is dat docenten tijd en aandacht besteden aan het ontwikkelen van deze professionele vertrouwensband met studenten, om tijdig te kunnen signaleren dat het niet goed gaat met een student. Zo kan een goede relatie met docenten als een buffer fungeren tegen (ernstige) welzijnsproblemen. Voor coaches en slb-ers blijkt een goed opgebouwde vertrouwensband extra belangrijk te zijn, omdat zij vaak de eerste persoon zijn die studenten benaderen als het niet goed met ze gaat.

Implicaties voor de onderwijspraktijk

Uit dit onderzoek blijkt dat studenten voor persoonlijke zaken meestal bij hun studieloopbaanbegeleider (slb-er) of coach aankloppen. Wanneer ze het niet goed kunnen vinden met hun slb-er of coach ervaren ze dit vaak als een probleem. Het kan zijn dat ze daardoor niet de steun

hebben kunnen inschakelen die ze eigenlijk wel nodig hadden. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor opleidingen bij het koppelen van studenten aan slb-ers en coaches, maar ook bij de keuze van docenten voor deze rol. Nadere reflectie op de inrichting van studieloopbaanbegeleiding en het matchen van studenten en slb-ers lijkt van belang om het studentenwelzijn beter te ondersteunen.

Verder blijkt uit dit onderzoek dat aandacht voor verbondenheid – hoe logisch het ook klinkt – geen vanzelfsprekendheid is. Om dit te kunnen bewerkstelligen is het nodig dat docenten gefaciliteerd worden in hun eigen professionele ontwikkeling ten behoeve van het studentenwelzijn. Besef van (het belang van) de eigen rol, nadere professionalisering in kunnen handelen als leercoach (en niet als life coach) en weten waar je studenten naar kan doorverwijzen zijn van belang. Intervisie in de docententeams is ook belangrijk, zodat de docent zich ook gezien en gehoord voelt in de organisatie en zelf hulpbronnen om zich heen heeft.

Dit roept vervolgens de vraag op waar de verantwoordelijkheid ligt om verbondenheid binnen een hoger onderwijsinstelling te faciliteren. Duidelijk is in ieder geval dat dit vraagt om een integrale benadering die wegblijft bij zogenaamde 'quick fixes', maar juist inzet op duurzame interventies en een veilige, ondersteunende schoolcultuur, waarbinnen aandacht voor verbondenheid een vanzelfsprekendheid is. Zowel voor studenten als voor docenten.

Beperkingen en toekomstig onderzoek

Het doel van dit kwalitatieve onderzoek was het nader bestuderen van het fenomeen verbondenheid, waardoor beter begrepen kan worden hoe de verbondenheid kan worden versterkt in het hoger onderwijs. Uit dit onderzoek blijkt dat verbondenheid gegrond ligt in het gevoel gezien en gehoord te worden door docenten en medestudenten, waardoor met enkele personen een vertrouwensband kan ontstaan die kan werken als buffer tegen welzijnsproblemen. Vanwege de beperkte steekproef en het ontwerp van het onderzoek (kwalitatief) kunnen deze resultaten niet los worden gezien van de context waarin ze zijn verkregen en dus ook niet zonder meer gegeneraliseerd worden. Een andere beperking is dat er mogelijk zelfselectie onder de respondenten heeft plaatsgevonden. Hoewel er is nagestreefd de respondenten gelijk te verdelen over locaties en opleidingen, zijn concessies hierop onvermijdelijk geweest. Vervolgonderzoek in grotere steekproeven naar hoe de verschillende onderdelen van verbondenheid met elkaar samenhangen is derhalve gewenst.

Het onderzoek is uitgevoerd ten tijde van de COVID-19 pandemie en afstandsonderwijs. Echter, de bevindingen van ons onderzoek zijn voor zowel een volledig online als hybride, als on-campus situatie relevant. Denkbaar is dat in elke context op een iets andere manier een persoonlijke relatie met studenten kan worden opgebouwd. Volledig online onderwijs vereist wel meer aandacht van docenten om de relatie met studenten persoonlijk en dichtbij te houden (Adrichem et al., 2021).

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat verbondenheid gegrond ligt in het gevoel gezien en gehoord te worden door docenten en medestudenten, waardoor met enkele personen een vertrouwensband kan ontstaan. Op basis van deze vertrouwensband kan de docent een hulpbron zijn voor de student bij het omgaan met stressvolle situaties tijdens de studie, wat op haar beurt kan werken als buffer tegen welzijnsproblemen.

Concrete aanbevelingen voor docenten

Leer zo snel mogelijk de namen van de studenten kennen

En help ze ook om de namen van hun klasgenoten te leren kennen. Besteed bijvoorbeeld wat extra aandacht aan de kennismaking aan het begin van een onderwijsperiode.

Maak ruimte voor persoonlijke aandacht

Toon interesse in de belevingswereld van de studenten en controleer regelmatig hoe het met de studenten gaat. Bij voorkeur één-op-één of in kleine groepen. Het is van belang dat docenten of begeleiders hierbij een proactieve rol aannemen.

Achterhaal de behoeften van studenten

Oftewel aandacht hebben voor de vraag achter de vraag, of de behoefte achter een opmerking. Check regelmatig hoe het met studenten gaat. Vraag om feedback en koppel altijd terug wat je ermee hebt gedaan.

Help studenten om met elkaar in verbinding te komen

Help studenten ook om elkaar te leren kennen en stel ze aan elkaar voor. Organiseer momenten voor informeel contact tussen studenten onderling, denk aan gezamenlijke koffiepauzes of lunches. Studenten vinden het leuk als er activiteiten buiten de klas worden georganiseerd die verband houden met de opleiding (al is het laatste geen must).

Interactie in een sociaal veilige context

Waarborg actief een sociaal veilige context waarin studenten zich vrij voelen ervaringen en gevoelens te uiten en hulp te zoeken indien nodig. Zet in op samenwerking in kleine groepen en laat studenten niet te vaak van groep wisselen. Zorg dat camera en microfoon aan staan tijdens online lessen, of maak hier in ieder geval goede afspraken over met elkaar. Maak het bespreekbaar als studenten aangeven zich ergens niet prettig bij te voelen.

Heb oog voor de groepsdynamiek

Dat maakt het veilig voor studenten om mee te doen en een bijdrage te leveren in de klas en bij groepsprojecten.

Deel als docent ook iets persoonlijks

Denk bijvoorbeeld aan foto's van leuke vakantiebestemmingen, of gerechten, muziek, goede series op Netflix. Of iets over eigen ervaringen met het geven van (online) onderwijs.

Besteed tijd en aandacht aan het ontwikkelen van een professionele vertrouwensband

Om een hulpbron voor studenten te kunnen zijn, is het belangrijk dat docenten tijd en aandacht besteden aan het ontwikkelen van een vertrouwensband. Zo kan bijvoorbeeld tijdig worden signaleerd worden dat het niet goed gaat met een student.

Maak hulpbronnen zichtbaar

Juist de vaak meer praktische hulp in het grijze gebied tussen alles zelf doen en rondlopen met zware problematiek mag voor studenten zichtbaarder of explicieter worden gemaakt. Besteed hier bijvoorbeeld tijdens de SLB lessen extra aandacht aan.

Stimuleer studentparticipatie

Maak gebruik van de expertise en ervaringen van de studenten. Op deze manier worden studenten betrokken bij de opleiding en krijgt de opleiding input van ideeën en ervaringen van studenten.

Slb-docenten en studietoelichters

Uit dit onderzoek blijkt dat studenten juist voor de meer persoonlijke zaken meestal bij hun slb-er of coach aankloppen. Hierdoor ervaren ze het vaak als een probleem wanneer ze het niet goed kunnen

vinden met hun slb-er of coach. Wees hier als opleiding alert op en wees ook selectief bij de keuze van docenten voor deze rol.

Referentielijst

- Adrichem, L., Meijer, J., De Jong, M.A., Toonen, S., De Boer, M.R., Woelders, C.S. & Kappe, F.R. (2021). *Vier muren en een scherm*. Haarlem: Hogeschool Inholland.
- Adrichem, L., Klinkenberg, E.F., van Herpen, S., Meijer, J. & Kappe, F.R. (2022, 15 april) *Zonder relatie geen studenten op locatie*. LinkedIn. Geraadpleegd via: <https://www.linkedin.com/pulse/zonder-relatie-geen-studenten-op-locatie-sanne-van-herpen-phd/>
- Boeije, H., & Bleijenbergh, I. (2019). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Brooman, S., & Darwent, S. (2014). Measuring the beginning: a quantitative study of the transition to higher education. *Studies in Higher Education*, 39(9), 1523–1541. <https://doi.org/10.1080/03075079.2013.801428>
- Brouwer, J., Jansen, E., Severiens, S. & Meeuwisse, M. (2019) Interaction and belongingness in two student-centered learning environments. *International Journal of Educational Research*, 97, 119-130. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.07.006>
- Buote, V. M., Pancer, S. M., Pratt, M. W., Adams, G., Birnie-Lefcovitch, S., Polivy, J., & Gallander Wintre, M. (2007). The Importance of Friends. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 665–689. <https://doi.org/10.1177/0743558407306344>
- Christie, H., Munro, M., & Fisher, T. (2004). Leaving university early: Exploring the differences between continuing and non-continuing students. *Studies in Higher Education*, 29(5), 617–636. <https://doi.org/10.1080/0307507042000261580>
- Christie, H., Tett, L., Cree, V. E., Hounsell, J., & McCune, V. (2008). 'A real rollercoaster of confidence and emotions': learning to be a university student. *Studies in Higher Education*, 33(5), 567–581. <https://doi.org/10.1080/03075070802373040>
- de Jong, M. (2018). *Verschillen verbinden. Waarom aandacht voor diversiteitsvraagstukken zo belangrijk is*. Diemen: Hogeschool Inholland.
- Dias-Broens, A., Meeuwisse, M., & Severiens, S. (2022, juli). *De conceptualisatie en meting van sense of belonging in het hoger onderwijs. Een systematische review met een speciale focus op eerstegeneratiestatus in het hoger onderwijs en 'etniciteit' van studenten*. Posterpresentatie op Onderwijs Research Dagen, Hasselt, België.
- Dopmeijer, J.M. (2021). *Sense of belonging als fundament voor community-vorming in een blended leeromgeving*. Essay NRO. Geraadpleegd via: https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema_2_-_dopmeijer_de_jong_weissman-ms2.pdf
- Dopmeijer, J.M. (2020). *Running on empty. The impact of challenging student life on wellbeing and academic performance*. Academisch proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- FNV Onderwijs en Onderzoek (2021). *Werkdruk Hogescholen. Resultaten van een onderzoek over werkdruk voor en tijdens de coronapandemie*. Geraadpleegd via: <https://www.fnv.nl/getmedia/38ff3eb3-b6ba-4bee-80d6-7d93e44c578b/210516-fnv-rapport-werkdruk-hogescholen-3.pdf>
- García-Moya, I., Bunn, F., Jiménez-Iglesias, A., Paniagua, C., & Brooks, F.M. (2019). The conceptualisation of school and teacher connectedness in adolescent research: a scoping review of literature, *Educational Review*, 71(4), 423-444. <https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1424117>

Hommel, J., Rienties, B., de Grave, W., Bos, G., Schuwirth, L., & Scherpbier, A. (2012). Visualising the invisible: A network approach to reveal the informal social side of student learning. *Advances in Health Sciences Education*, 17(5), 743–757. <https://doi.org/10.1007/s10459-012-9349-0>

Kappe, F.R. (2021). *Zonder relatie, geen prestatie: over het belang van verbondenheid*. Essay NRO. Geraadpleegd via: https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema_2_-_rutger_kappe.pdf

Kim, Y. K., & Lundberg, C. A. (2016). A Structural Model of the Relationship Between Student–Faculty Interaction and Cognitive Skills Development Among College Students. *Research in Higher Education*, 57(3), 288–309. <https://doi.org/10.1007/s11162-015-9387-6>

Kiltz L., Rinas R., Daumiller M., Fokkens-Bruinsma M. & Jansen E.P.W.A. (2020). 'When They Struggle, I Cannot Sleep Well Either': Perceptions and Interactions Surrounding University Student and Teacher Well-Being. *Frontiers in Psychology* 11:578378. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.578378>

Last, B. & Dopmeijer, J. (2022, 2 mei) *Verbinding verbroken: Hoe krijg je studenten weer gemotiveerd naar de campus/school?* LinkedIn. Geraadpleegd via: <https://www.linkedin.com/pulse/verbinding-verbroken-hoe-krijg-je-studenten-weer-gemotiveerd-last/>

Liebenberg, L., Theron, L., Sanders, J., Munford, R., Van Rensburg, A., Rothmann, S. & Ungar, M. (2016). Bolstering resilience through teacher-student interaction: Lessons for school psychologists. *School Psychology International*, 37(2), 140–154. <https://doi.org/10.1177/0143034315614689>

Meeuwisse, M., Severiens, S. E., & Born, M. P. (2010). Learning environment, interaction, sense of belonging and study success in ethnically diverse student groups. *Research in Higher Education*, 51(6), 528–545. <https://doi.org/10.1007/s11162-010-9168-1>

Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Uitgeverij Acco.

Quinlan, K. (2016). How emotion matters in four key relationships in teaching and learning in higher education. *College Teaching*, 64(3), 101–111.

Sieckelincx, S., & Kaulingfreks, F. (2022). *Speelruimte voor identiteit. Samenwerking aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren*. Amsterdam University Press.

Snijders, I., Rikers, R.M.J.P., Wijnia, L. & Loyens, S.M.M. (2018). Relationship quality time: the validation of a relationship quality scale. *Higher Education Research & Development*, 37:2, 404-417, <https://doi.org/10.1080/07294360.2017.1355892>

Snijders, I., Wijnia, L., Kuiper, R. M., Rikers, R. M., & Loyens, S. M. (2022). Relationship quality in higher education and the interplay with student engagement and loyalty. *British Journal of Educational Psychology*, 92(2), e12455. <https://doi.org/10.1111/bjep.12455>

Ungar, M. (2008). Resilience across cultures. *The British Journal of Social Work*, 38(2), 218-235. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl343>

van Herpen, S. G. A., Meeuwisse, M., Hofman, W. H. A., & Severiens, S. E. (2020). A head start in higher education: the effect of a transition intervention on interaction, sense of belonging, and academic performance. *Studies in Higher Education*, 45(4), 862–877. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1572088>

Versteeg, M., & Kappe, F.R. (2021). *Studenten Welzijns Monitor*. Haarlem: Hogeschool Inholland.

Versteeg, M., Kappe, R. F., & Knuiman, C. (2022). Predicting Student Engagement: The Role of Academic Belonging, Social Integration, and Resilience During COVID-19 Emergency Remote Teaching. *Frontiers in Public Health*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.849594>

Vrielink, S. & De Groot, S. (2020). *Medewerkers universiteiten ervaren (zeer) veel werkdruk*. Den Haag: Vereniging van Universiteiten.

Wiersma, M., & Van Goor, R. (2020). *Bejegening van jongeren 16-23 jaar door jeugdprofessionals. Theorie en Praktijk*. Amsterdam: Hogeschool Inholland/KeTJA.

Bijlage 1: kenmerken respondenten

Opleiding (2e jaar)	Locatie	Gender
Landscape and Environment Management	Delft	vrouw
Informatica	Haarlem	man
Aeronautical Engineering	Delft	man
Business, IT en Management	Diemen	man
Tuinbouw en Agribusiness	Delft	vrouw
Social Work	Alkmaar	vrouw
Business, IT en Management	Diemen	vrouw
Aeronautical Engineering	Delft	vrouw
Tourism Management	Haarlem	vrouw
Tuinbouwmanagement	Delft	man
Creative Business	Haarlem	man

Bijlage 2: interviewschema interactieonderzoek

Informatie over het interview

Inschatting qua tijd: 40 minuten

Het interview vindt plaats via Teams of op locatie (wat jouw voorkeur heeft). Je wordt geïnterviewd door Linda Adrichem of Jacqueline Meijer. Het interview wordt opgenomen om naderhand te kunnen worden uitgewerkt. De opname wordt alleen gebruikt om een verslag van het interview te kunnen maken en wordt verder niet verspreid.

Achtergrondinformatie student:

- Opleiding
- Studiejaar
- Leeftijd
- Thuisituatie/achtergrond

Interviewvragen voor de student:

Wat betekent met plezier en naar tevredenheid studeren voor jou?

Wat doen anderen om jou met plezier en tevredenheid te laten studeren? (anderen kunnen zijn; docenten, peers, familie)

Wat vind je van het contact met jouw docenten?

Kun je voorbeelden geven van hoe jij de kwaliteit van het contact met jouw docenten ervaart?

Wat versta jij onder het ervaren van steun?

Wat doen docenten zodat jij je gesteund voelt?

(of - bij geen positieve voorbeelden - wat doen ze (niet) waardoor jij je niet gesteund voelt?)

Wat versta jij onder gezien worden op school?

Waar uit zich dat in, dat de docent jou ziet, of dat jij je gezien voelt?

Wat versta jij onder gehoord worden op school?

Waar uit zich dat in, dat de docent jou hoort, of dat jij je gehoord voelt?

(Eventueel doorvragen op de lessituatie als het te breed wordt)

Wanneer vertrouw je een docent? Kun je voorbeelden geven?

Zijn er docenten met wie je een goede band hebt? En waar komt dat door?

Wat versta jij onder je thuis voelen op school?

Wat doen docenten zodat jij je thuis voelt op school?

Hoe ga jij om met studiestress?

Kun je iets vertellen over een situatie binnen je studie waarbij je veel stress hebt ervaren?

In hoeverre hebben docenten je daarbij kunnen helpen?

Hoe hebben ze dat gedaan? Of (bij geen hulp van docenten) waarom geen hulp van docenten ingeschakeld/gekregen?

Stel: een opdracht of project gaat niet goed (weet je een voorbeeld?) Wat deed de docent om jou/jullie te helpen/om te gaan met deze tegenslag?

Stel: een medestudent heeft heel veel last van studiestress. Wat zou je hem/haar adviseren?

Bijlage 3: hoofdthema's analyse

Verbondenheid

- Thuis voelen
 - contact peers
 - fysiek gebouw
 - hulp docent
- Gezien worden
 - persoonlijk contact
 - wederkerigheid
 - humor
 - groepsdynamiek
- Gehoord worden
 - een stem hebben
 - feedback terugkoppelen
 - wederkerigheid
- Vertrouwen
 - Professionele vertrouwensband
 - Wederkerigheid
- De docent als hulpbron
 - Leren omgaan met stress
 - Kan bijdragen aan veerkracht